

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІСТА

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Актуалізована проблема активізації дидактичних процесів, що є складовою сучасних інтенсивних технологій в економічній освіті. Розглянуто особливості професійної освіти в галузі економіки в найбільш розвинутих країнах Європейського Союзу. Розкрито аспекти активізації економічної освіти в нашій країні. Запропоновані рекомендації щодо підвищення рівня професійної підготовки майбутніх економістів.

Ключові слова: економіка; професійна освіта; заклади вищої освіти; інтенсивних технологій в економічній освіті.

Abstract

The problem of activation of didactic processes, which is a component of modern intensive technologies in economic education, is actualized. The peculiarities of vocational education in the field of economics in the most developed countries of the European Union are considered. Aspects of intensification of economic education in our country are revealed. Recommendations for raising the level of professional training of future economists are offered.

Key words: economy; professional education; institutions of higher education; intensive technologies in economic education.

Вступ

Актуальність дослідження пов'язана необхідністю адаптації до європейського ринку праці та стандартизації освітніх послуг. Отже, Болонський процес має за мету не тільки універсалізацію європейської освіти, але й підвищення її конкурентоздатності на світовому ринку праці. Якщо поступове запровадження компетентнісного підходу в системі освіти європейських країн відбувається впродовж майже 50 років, то його застосування в Україні потребувало кардинального перегляду всієї освітньої системи, зокрема при підготовці фахівців економічного профілю.

Результати дослідження

Відповідно до Концепції розвитку економічної освіти в Україні, метою університетської економічної освіти є підготовки всебічно розвиненого економіста з широким науковим світоглядом і здатністю до самореалізації як економічно активного члена суспільства. Тому, на думку багатьох вчених: А. Алексюка, В. Беспалька, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Лернера, І. Підласого, В. Сластьоніна та багатьох інших система освіти потребує значного вдосконалення у напрямку її практичного спрямування та, відповідно, формування у майбутніх працівників професіонального мислення.

Найбільш ефективними програмами професійної підготовки економістів вважають ті, які створені в Австрії, Німеччині, Франції, Італії, Великій Британії, Країнах Скандинавії, у США та Канаді. Одними з перших почали навчати фахівців в галузі економіки комерційні школи (ecoles de commerce), що з'явилися в середині XIX ст. у Франції.

Формування системи вищої професійної освіти в галузі економіки Франції в сучасному вигляді здійснювалось на основі суттєвого впливу як у більшості західноєвропейських країн американської моделі такої освіти. Необхідно зазначити, що особлива увага у підготовці майбутніх економістів приділяється вивченню дисциплін комп'ютерного циклу. Крім того, серед інших європейських країн Франції притаманна різноманітність закладів вищої освіти, централізована та уніфікована система управління вищою освітою [12, с. 5]. Дослідниця Т. Поясок зазначає, що система вищої освіти Німеччини характеризується сполученням національних університетських традицій та інноваційних методів управління освітою, фундаментальної теоретичної освіти та науково-дослідної діяльності, доступності та високої якості освіти [11, с. 115]. Відповідно, процес підготовки економістів у Німеччині значним чином пов'язаний з практичною діяльністю, але економічні дисципліни мають

достатнім фундаментальний рівень [3, с. 90].

В університетах Великої Британії отримати рівень бакалавра з економіки можна на основі трьох або чотирьохрічної програми навчання. Термін навчання залежить від особливостей конкретного закладу вищої освіти. Зокрема, в університеті святих Марка та Джона (Плімут) професійна підготовка майбутніх економістів за рівнем бакалавра здійснюється за 3 роки, а в університеті Едінбургу – за 4 роки (три перших роки студенти набувають теоретичних і практичних знань, а четвертий рік присвячується дослідницькій діяльності в обраній галузі економіки).

Кількість годин гуманітарної підготовки майбутніх економістів в українських університетах вдвічі більша ніж у Британії, але британські заклади вищої освіти віддають перевагу практичному навчанню, частка якого у навчальному плані становить близько 30%, в той час як в університетах України лише 5% [1, с. 79]. Характерною рисою британської вищої економічної освіти є те, що практика відбувається без відриву від навчання: у першій половині дня студенти працюють, у другій – навчаються. Такий підхід дозволяє майбутньому фахівцю на практиці побачити обсяг своїх обов'язків, визначити прогалини у набутих знаннях та навичках, окреслити шляхи професійного самовдосконалення.

Отже, головною метою освітнього процесу в закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка фахівців економічного профілю, є формування сучасного економічного мислення та готовності особистості до практичної економічної діяльності як таких, що створюють потенційні можливості для випускників щодо активної участі в економічному житті держави. Практична діяльність спеціалістів будь-якого профілю реалізується сьогодні в нових економічних умовах, а тому формування саме ринково та ризик-орієнтованих схем мислення та підходів до розв'язання фахових завдань будь-якого профілю та складності є передумовою генерації нового бізнес-покоління громадян України.

На сучасному етапі, важливими рисами майбутнього економіста, на які звертає увагу роботодавець є такі: бути мобільними у знаннях, швидко орієнтувати в нововведеннях та корегувати професійну діяльність відповідно до них; володіти інформаційним технологіями для вирішення вузькоспеціалізованих професійних завдань; уміти спілкуватися державною та іноземною мовою із фахівцями свого профілю для вирішення поставленої задачі; реагувати та змінити у правовому полі держави. На етапі підготовки магістра з економіки перелік компетенцій, які вони мають набути в цей час, визначений стандартом вищої освіти України (2017). Згаданий стандарт вказує, що у фахівця з економіки має бути сформована інтегральна компетентність, як здатність визначати та розв'язувати складні економічні задачі та проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері економіки або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій в умовах невизначеності.

Як зазначає М. Головань [4], процес розвитку професійної компетентності студентів має три стадії: становлення, активний розвиток і саморозвиток. На стадії становлення відбувається засвоєння студентами знань, вироблення умінь на репродуктивному рівні, формування мотивації до навчання, позитивного ставлення до навчально-пізнавальної діяльності. На стадії активного розвитку студенти мають осмислено оперувати уміньми та знаннями, мають потребу в особистій самореалізації в освітньому середовищі, мають такі розвинені якості, як рефлексивність, креативність, критичність мислення, мають сформовані навички саморегуляції навчально-пізнавальної діяльності. Основна мета стадії саморозвитку – розвиток самостійності, творчої активності, самоорганізації та самоуправління своєї діяльності, актуалізація потреби в саморозвитку [4, с. 142].

Отже, професійна компетентність майбутнього економіста є інтегративним комплексним утворенням, яке забезпечується єдністю знань, умінь і навичок, цінностей та мотивацією особистості. Керуючись цим утворенням, фахівець свідомо та професійно мислячи виконує свої обов'язки.

Заслуговує на увагу концепція «інтегрованого розвитку компетентності», розроблена шведськими й американськими вченими В. Чапанатом, Г. Вайлером, Я. Лефстедом, у відповідності з якою, розвиток компетентності спеціаліста пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань та умінь [6, с. 194]. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції включає знання й умінь з різних сфер життєдіяльності людини, які необхідні для формування умінь і навичок здійснення діяльності творчого рівня на основі професійного мислення.

Відповідно до цих положень, на нашу думку, повинно здійснюватися подальше вдосконалення стандартів вищої освіти. Крім того, потрібно врахувати в стандартах вищої освіти та кваліфікаційних характеристиках майбутніх фахівців економічного профілю знання та вміння, бажані для стейкхолдерів ринку праці. Тільки комплексне поєднання теоретичної підготовки студентів, рівень якою визначається інноваційними досягненнями в економіці, з досвідом практичної роботи під час

виробничих практик, виконання фахових проєктів, науково-дослідної та іншої квазіпрофесійної діяльності може забезпечити розвиток професійного мислення майбутніх фахівців. Адже, професійна діяльність фахівців-економістів полягає у розв'язанні різних виробничих питань в умовах певної невизначеності, яка потребує застосування ризик-орієнтованого підходу. Тому необхідними для формування професійного мислення та практичних навичок застосування цього підходу є використання методів активного навчання, під час яких студенти матимуть змогу розглянути особливості аналізу різноманітних виробничих ситуацій. Під час такої навчальної діяльності закладаються основи економічного мислення, які є основою для прийняття рішення в нестандартних і критичних ситуаціях, які можуть виникати в реальних виробничих умовах.

Відомо, що професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності [10, с. 4]. Як стверджує Г. Ковальчук [9], досягти розвитку професійного мислення майбутніх фахівців-економістів можливо шляхом моделювання професійної діяльності в процесі навчання в ЗВО. Таке моделювання доцільно реалізувати таким чином: розвиток мотивації до певного виду діяльності, як основи для подальшої професійної роботи; формування позитивних професійних ціннісних орієнтацій; набуття вмінь та навичок, опанування теорії із активної професійної позиції. В такому контексті погоджуємося також з твердженням Н. Волкової [2], що основним завданням професійної підготовки майбутніх економістів є формування активних економічних суб'єктів, а не лише пасивних споживачів і виробників продукції.

Дидактичний принцип активності студентів відображає взаємозв'язок між успішністю навчально-пізнавальної діяльності та формуванням інтересу до неї та визначає необхідність формування позитивної мотивації, безперервного спонукання до оволодіння змістом навчання. Зміст професійної освіти забезпечує поглиблене вивчення наукових основ і технології обраного виду праці, формування спеціальних практичних умінь та навичок, виховання психологічних, моральних, естетичних якостей, необхідних фахівцеві конкретної галузі трудової діяльності. Так використання Інтернет-технологій під час вивчення безпеки життєдіяльності буде ефективним, якщо у майбутніх фахівців сформовані початкові професійні інтереси [8]. З метою реалізації принципу активності студентів у навчанні потрібно використовувати дослідні та творчі проєкти, які підсилюють мотивацію до вивчення безпеки життєдіяльності. Результати творчої роботи студентів демонструються у вигляді презентацій на засіданні наукового товариства студентів чи у вигляді виступів на студентських наукових конференціях.

Дидактичний принцип оптимізації навчального процесу полягає в тому, що набуття досвіду неможливе без включення суб'єкта навчання в розв'язання спеціально розробленої системи творчих та проблемних завдань, що вимагають від студента творчої діяльності на доступному йому рівні [5]. Вказаний принцип передбачає, що викладач, який планує використання Інтернет-технологій в освітньому процесі, повинен ініціювати проблемні ситуації і, тим самим, активізувати навчально-пізнавальну діяльність, надаючи їй риси творчої, пошукової діяльності. Пошук відповідей на проблемні запитання стимулює роботу студентів у мережі Інтернет, активізує самостійну дослідницьку діяльність студентів, що є досить актуальним в умовах постійного скорочення часу на аудиторну роботу; для розвитку та вдосконалення навичок співробітництва, зокрема, при виконанні колективних проєктів для вдосконалення вмінь аргументувати свою думку. Отже, основними напрямками професійної підготовки студентів є такі: забезпечення ефективності навчання шляхом формування мотивації та активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності; індивідуалізація та гуманізація освітнього процесу; створення сприятливого для навчання студентів середовища через співпрацю з ними; опанування навчального матеріалу завдяки постійній практичній діяльності.

Реалізації цих завдань вимагає вдосконалення освітнього процесу професійної підготовки фахівців економічного профілю із врахуванням особливостей компетентнісного підходу та широкого впровадження сучасних освітніх технологій. Відповідно, формування професійного мислення майбутнього фахівця-економіста потребує ефективного розвитку його важливих загальнокультурних і професійних якостей шляхом впровадження певних педагогічних умов і технологій, що сприятимуть опануванню елементів економічної культури та відповідають індивідуальним особливостям студента. Особливості розвитку вітчизняної економіки не дозволяють використати для цього будь-які відомі ефективні зарубіжні моделі, тому необхідно напрацювати власні підходи та вимоги, що дозволять покращити професійну підготовку майбутніх економістів, зокрема в нашій державі з'явилася масова практика підвищення кваліфікації фахівців «на місці», оскільки дедалі

більша кількість професій та видів діяльності потребує від працівників ґрунтовних знань і кваліфікації високого рівня.

Висновки

Наразі в системі освіти, зокрема й економічної намітилися такі позитивні тенденції:

- спрямованість навчального процесу від загальних питань до професійної підготовки майбутнього працівника та формування у нього професійного мислення, що знайшло відображення в принципі інтеграції фундаментальної та професійної освіти;
- переходу до методів активного навчання, особистісно-орієнтованого підходу в навчанні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабкова-Пилипенко Н. Особливості професійної підготовки економістів в університетах Великої Британії та України // Педагогіка. Наукові праці. – 2012. – Вип. 146. – Т. 158. – С. 76–80.
2. Волкова Н. П. Сутність і компоненти компетентності майбутнього вчителя у здійсненні професійно-педагогічної комунікації // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць / Ред. Т. І. Суценок та ін. К., Запоріжжя. – 2007. – Вип. 42. – С. 103–111.
3. Вульфсон Б. Высшее образование на Западе на пороге XXI века: успехи и нерешенные проблемы // Педагогіка. – 1999. – № 2. – С. 84–95.
4. Головань М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фінансового профілю в умовах європейської кредитно-трансферної системи // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 1. – С. 139–143.
5. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології та їх роль в освітньому процесі. – URL: <http://osvita.ua/school/technol/6804>.
6. Калінін В. Особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в новій мовній політиці // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2004. – С. 193–196.
7. Кобилянський О., Дембіцька С. Використання інтернет-технологій у процесі вивчення безпеки життєдіяльності // Наукові записки. – Випуск 132. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 61–65.
8. Кобилянський О. В., Дембіцька С. В. Педагогічні умови використання інтернет-технологій у процесі вивчення безпеки життєдіяльності // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Зб. наук. пр. – Випуск 38. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 310–315.
9. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: навч. посіб. – Вид. 2-ге, доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 298 с.
10. Лігоцький А. О. Система різнорівневої підготовки фахівців в Україні (теоретико-методологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К.: АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 1997. – 36 с.
11. Поясок Т. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук. Київ, Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих, 2010. – 559 с.
12. Enseignement supérieure France. Collection franco-russe dedocuments d'information. Ambassade de France à Moscou. – Paris, 2000. – P. 5–41.

Філатова Любов Сергіївна – старший викладач кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: filatovalyba@gmail.com.

Кобилянський Олексій Олександрович – студент групи ЕК-20б, кафедра менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: akobylynsky@gmail.com.

Lyubov S. Filatova – Senior Lecturer of the Chair of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: filatovalyba@gmail.com.

Oleksiy O. Kobylansky – student of EK-20b group, Chair of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: akobylynsky@gmail.com.